

PRÒLEG

MÉS QUE UNA BIOGRAFIA

Josep Clara Resplandis

Aquest llibre ha estat confegit i editat amb tanta dedicació i especial cura que és més que una biografia d'un personatge i de la seva circumstància. Hi desfila la trajectòria vital d'un home, però alhora s'hi presenta un panorama molt més ric i ambiciós, retrat d'un país i d'una època, ressons de la Segona República, la Guerra Civil i la llarga postguerra, de la Catalunya autònoma i de la Catalunya vençuda.

De Francesc Surroca i Puig, nascut al carrer de les Ballesteries, en el cor de la Girona vella i monumental, se'ns explica la dimensió humana, professional i política. Un home que es formà com a comptable, treballà en institucions bancàries i a la Central Lletera, i que també participà en activitats agrícoles, que fou amic dels dirigents republicans Pere Cerezo i Miquel Santaló, i que participà en la llista d'Esquerra Republicana en les eleccions municipals de 1934.

Si fins al 19 de juliol de 1936 la seva singladura política s'havia mogut en la discreció, la nova situació política –derivada del fracàs de la subversió que protagonitzaren els militars i les forces de la dreta espanyolista, i també del procés revolucionari amb què fou combatuda aquella–, va donar-li un protagonisme més remarcable de cares enfora.

Francesc Surroca fou membre de la Comissió de Banca i Borsa, del comitè de Finances, de la subdelegació d'Economia, d'organismes en els quals posà a prova la seva formació en matèria comptable i la capacitat de generar recursos per a la causa legal. Però, patriota abans que aprofitat, participà també en la lluita al front del Segre i fou capturat abans de finir

el conflicte i internat en un dels molts camps de concentració dels vencedors.

Acabada oficialment la Guerra Civil, quan els fets consumats contra l'Estat de dret suposaren una justificació per legitimar el dret de la força, hi havia persones que pensaven que el vencedor tenia l'oportunitat de presidir la pau a l'Estat espanyol si aplicava la magnanimitat o una justícia serena i indulgent. El juny de 1939, per exemple, el governador civil Antonio Correa podia llançar la consigna «*del perdón y el olvido*» i el governador militar Miguel Abriat afegir que «*al enemigo, vencido sin pacto de clase alguna, hay que tenderle la mano, si no ha manchado la suya en sangre e incorporarle a la nueva España*».

Però la realitat va ser tota una altra, perquè d'altres veus incitaren a delatar, i l'odi dels que s'havien sentit perjudicats en llurs interessos s'imposà repetidament en la vida ciutadana. Per això, es conjugà el verb acusar de manera permanent i, al darrere de cada empresonament i de cada procediment judicial de 1939, hi havia uns veïns de l'inculpat que denunciaren i es venjaren d'actuacions passades, a fi que la justícia sumaríssima, la de les penes de mort i molts anys de presó, fes la resta.

Josep Pla Comas, falangista de Torroella de Montgrí, ho expressà rodonament, el 7 d'agost de 1939, en un article del diari local *El Pirineo*, pensat per captar militants del partit únic: «*Infinidad de personas que han anhelado con verdadero frenesí el triunfo de las armas de Franco, una vez conseguido éste, han demostrado con sus hechos que, desgraciadamente, fines muy bajos animaban sus deseos. Jamás ha sido noble el desear el triunfo de nuestros ideales para saciar bajas pasiones, para dilucidar cuestiones personales y hacer salir a la superficie instintos perversos, cargados de odio y preñados de rencor*».

En el cas de Surroca, seguiren aquesta tònica les declaracions de representants de sectors de la dreta, gent acostada a la Lliga, al tradicionalisme i a Renovación Española, i fins i tot un ministre d'aquella Església totalitària que feia part de l'Estat franquista: mossèn Josep Pou i Batlle (1868-1957), capellà i professor del Seminari, que s'havia distingit en el conreu de les lletres catalanes i que l'any 1939 es deixà endur per l'interès particular.

A la Presó de Girona, instal·lada al Seminari Diocesà i centre de reclusió de Surroca, el gener de 1940, hi havia més de 2.800 reclusos, entre penats, processats i detinguts, la majoria homes. L'establiment era dirigit per l'andalús Rafael Morales Morales, nascut a la Calonda, Granada, el 1886. El panorama penitenciari es completava amb els establiments de Figueres, on

hi havia uns 250 presos, una cinquantena a la presó d'Olot i una quarantena a la de Puigcerdà, tots els quals vivien en condicions precàries i d'apilota-ment.

A Girona, Francesc Surroca va compartir l'estada a l'establiment penitenciar amb molts escriptors i comptables: Josep M. Altimir Oms, Francesc Arquer Sarola, Joan Call Vilajoliu, Ferran Clara Dalmau, Ferran Cufí Font, Emili Fàbregas Juanals, Joaquim Falgueras Pujol, Joan Font Crim, Liberat Jofre Vilaseca, Antoni Moñino Comas, Emili Pagès Pedret, Josep Sender Meler, Josep M. Torrent Simon... Això significa que no eren elements vulgars de la terregada, sinó persones formades i compromeses pels ideals.

Els militars del tribunal que finalment el condemnaren eren jutges i part, obeïen ordres del superior i aplicaven el codi de justícia militar al revés, perquè –en funció del resultat de la Guerra Civil– els defensors del sistema legítim, la República, foren considerats rebels i els vertaders rebels esdevingueren patriotes. No es tractava de fer justícia, sinó de passar comptes ideològics i polítics contra els qui l'Estat totalitari –representat pel tribunal– considerava enemics. Entenien la participació en el consell de guerra com un acte de servei més. Un dels components del tribunal era Ricardo Soria Valero, nascut a Alacant el 1898, que era un dels capitans d'infanteria que el juliol de 1936 havia participat en el sollevament militar a Girona, per la qual cosa –en fracassar– havia estat condemnat a 30 anys de reclusió.

El fiscal demanà per a Surroca la pena de 30 anys per un delictes d'adhesió a la rebel·lió, i el defensor es limità a demanar una sentència benigna. La fórmula era de ritual: «*Teniendo en cuenta que todos somos hermanos y la magnanimidad del Nuestro Caudillo Franco, pido para el inculcado la pena inmediata inferior.*» Però el Consell de Guerra no va fer cas ni del defensor ni del fiscal, i decidí de canviar la qualificació –delictes de rebel·lió– i condemnar Surroca amb el rigor màxim. Entre la reclusió perpètua i la pena de mort s'inclinà per la segona.

La sentència va ser redactada pel vocal ponent, l'únic entès en qüestions de dret i que actuava en sentit orientador del tribunal, l'alferes del Cos Jurídic Militar, Ignacio de Puig y de Pallejá, membre de la noblesa de Catalunya, cavaller de l'estament militar del Principat de Catalunya, element de l'orde de Malta i cavaller de la Reial Mestrança de Sevilla. Un historial que revela perfectament el que va ser la Guerra Civil com a lluita de classes. I que ens fa reflexionar sobre un fet que sovint ha passat per alt, la implicació d'oficials no professionals en els Consells de Guerra, sobre la qual cosa es

referí Nicolás Sánchez-Albornoz amb paraules encertades: «No hay razón para suponer inteligencia y sensibilidad en los tenientes o capitanes de complemento que condenaban mecánicamente y en minutos a los encausados.»

El mateix dia del judici, el tribunal va veure la causa seguida a Josep Garriga, de Sils, i Matilde Sabaté, natural de Reus i veïna de Sils. Al primer va assignar-li la pena de 20 anys, i a la segona la pena de mort, executada el 28 de juny de 1940. Fou una de les dues dones afusellades a Girona en la repressió de postguerra. Els càrrecs que li formularen van ser, realment, molt pujats d'intensitat: «*Desde los primeros días del Movimiento Nacional se lanzó a la calle vistiendo «mono» y llevando pistola al cinto; intervino en el asalto y quema de la Iglesia parroquial; formaba parte de un grupo en unión de otros cinco individuos que detuvo y asesinó a la hermana del cura párroco de La Esparra; se la cree complicada en otros asesinatos y era la encargada de tomar declaración a los detenidos de derechas, actuando de secretaria del Comité revolucionario de su localidad.*»

La setmana abans d'aquests judicis, el futur novel·lista Josep M. Girone-lla, secretari dels excombatents franquistes, va publicar un article en què relatava la dissort dels vençuts: «*Dolor de sangre debe de ser el dolor de los rojos ahora. Ellos no tienen, como los nacionales en zona enemiga, la esperanza de una redención que hacía suspiros menos impotentes. Su derrota es absoluta y tiene algo de eterna*» (*El Pirineo*, 15 de febrer de 1940).

Francesc Surroca, des que fou sentenciat fins que arribà l'indult, va viure especialment aquesta derrota eterna durant els onze mesos que va estar pendent de la decisió superior. En l'endemig va ser protagonista del trasllat dels presos des de l'edifici del Seminari al convent de les monges de Santa Clara, al Veïnat de Salt, i va veure com altres companys de captiveri eren cridats per ser passats per les armes en unes matinades tenses i emotives. Al final, però, el general Franco –que no va voler indultar l'escriptor Carles Rahola, acusat d'escriure tres articles i sense que se li pogués atribuir cap delictes de sang –, va concedir la gràcia de l'indult a Surroca, acusat sense proves de matar un militar l'octubre de 1934, delictes pel qual també pagaren altres condemnats. Voleu una evidència més conculcent de l'arbitrarietat de la repressió del moment.

En tot cas, l'indult aconseguït per Francesc Surroca va treure'l de la nevera i ell no va ser una unitat més per afegir a la relació dels passats per les armes de la presó gironina: tres-cents seixanta-nou el 1939, noranta-nou el 1940, deu el 1941, vint el 1942, dotze el 1943, tres el 1944 i una el 1945.

Unes xifres que hem de situar al costat de les 3.500 que s'anotaren a Catalunya i de les 60.000 o més que es comptabilitzaren en el conjunt de l'Estat espanyol. I encara cal no oblidar unes altres xifres: les dels presos polítics, que segons les informacions oficials i globals eren 210.373 l'any 1940.

Surroca restà a la presó de Salt, on va saber fer bones amistats, fins al 1943. Refer la vida, tot seguit, i en la llibertat condicional, a Cervià de Ter i a Barcelona, no li va ser gens fàcil, i així s'explica el seu decés el 1951, a Monistrol de Montserrat. Deixava al darrere una família disminuïda, però també una llarga etapa de sofriment, de privacions materials i de violació dels drets bàsics, reflex del que va ser per a molts la vida quotidiana de postguerra. La dels vençuts, sobretot. Com diu el poeta: «La postguerra era sorda, era amarga i feroç. No demanava còlera, demanava cauteles, i demanava pa, medicines, amor» (Vicent Andrés Estellés).

Tot això és reflectit en aquest llibre i molt més, perquè la lletra i les imatges es complementen perfectament i no ens deixen indiferents. Som, doncs, davant d'una obra important, treballada fins al detall màxim, reveladora i suggeridora de les tensions col·lectives que entelaren els anys pitjors del segle XX. La reproducció facsimilar del procediment judicial és pràcticament única i esdevé un testimoniatge impagable per conèixer, pas a pas, els mecanismes repressius que conduïren tants ciutadans d'aquest país a situacions límit. A part de centrar la figura política, el comportament polític i les activitats professionals de Francesc Surroca, aquesta obra concebuda, planificada i elaborada conjuntament per Àngel Surroca Surroca i Ramon Balasch documenta molt precisament, de manera propera i rigorosa, com a través d'una burocràcia armada i formal el règim franquista s'imposà a casa nostra per mitjà de la violència organitzada des de dalt i amb la participació dels de baix, «sense odi ni rancúnia», com deien ells.